

MEHO MANJGO

Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu

O IMENOVANJU HAFIZA SULEJMAN-EF. ŠARCA ZA REISU-L-ULEMU U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Donošenjem Štatuta za autonomnu upravu islamskih vjerskih, vakufskih i mearifskih poslova 1909. godine okončana je dugogodišnja borba bosanskih muslimana za njihovo samostalno oblikovanje vlastitog vjerskog i prosvjetnog života. Sankcionisanje Štatuta od strane austrougarskog cara Franje Josipa I značilo je, između ostalog, i organiziranje i realizaciju izbora u svim organima Islamske zajednice. Imajući u vidu da je Štatut sa sobom donio posebne odredbe i formiranje posebno ustrojenog tijela za imenovanje reisu-l-uleme, Hodžinske izborne kurije, u ovom radu se bavimo pitanjem izbora prvog reisu-l-uleme u Bosni Hercegovini prema utvrđenim odredbama Štatuta. Izbori su u tadašnjoj štampi praćeni s posebnom pažnjom, te smo u radu pokušali elaborirati tekstove i natpise tadašnjih listova, koji su na svojim stranicama nerijetko promovisali određene kandidate. Također, činjenica je da Štatutom prvi izabrani reisu-l-ulema, hfz. Sulejman-ef. Šarac¹, nije bio predmet dosadašnjih istraživanja, a mišljenja smo da hfz. Šarac svojim obrazovanjem, radom, zaslugama i službama koje je obavljao zavređuje pažnju posebne monografije. U uvodnom dijelu rada kratko smo se osvrnuli na prve reakcije visokih funkcionera Islamske zajednice nakon donošenja Štatuta, gdje se prije svega misli na reakciju tada već gotovo penzionisanog reisu-l-uleme Mehmeda Teufik-ef. Azabagića. U drugom dijelu rada, odnosno njegovoj glavnini, posvećena je pažnja izboru i imenovanju kandidata za reisu-l-ulemu i imenovanju reisu-l-uleme hfz. Šarca od strane austrougarskog cara Franje Josipa I.

- 1 Hafiz Sulejman-ef. Šarac rođen je 1850. godine u Stocu. U rodnom gradu završio je hifz pred Ahmed-efendijom Žujom, zatim je u Mostaru sticao znanje pred muderrisom hadži Arif-ef. Kajtazom, a nakon toga otišao je u Istanbul na daljnje školovanje. U Bosnu i Hercegovinu se vratio 1878. godine, a već naredne godine postavljen je za muderrisa i muftiju u Bihaću. Na tom položaju ostaje do 1887. godine, kada je imenovan profesorom Šerijatske sudačke škole u Sarajevu. Od 1893. do 1908. godine obnašao je funkciju direktora ove škole. Vrhovnim šerijatskim sudijom imenovan je 1901. godine i na toj poziciji ostao do 1908. godine. Funkciju reisu-l-uleme obnašao je od 1910. do 1912. godine, nakon čega se povlači u miran život i svoju pažnju i vrijeme posvećuje nauci, porodici i prijateljima. Umro je 27. jula 1927. godine u Sarajevu, a ukopan je u mezarju na Grličića brdu u Sarajevu. Opširnije o biografiji hfz. Šarca vidi: Ahmed Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka, 2018, str. 488; Ismet Bušatlić, Enes Durmišević, Enes Karić, *100 godina Udruženja ilmijje: monografija*, Sarajevo: Udruženje ilmijje Islamske zajednice u BiH, 2012, str. 80-81; Ferhat Šeta, *Reis-ul-uleme u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji od 1882. do 1991. godine*, Sarajevo, 1991, str. 29-30.

Ključne riječi: Statut za autonomnu upravu islamskih vjerskih, vakufskih i mearifskih poslova, izbori u Islamskoj zajednici, reisu-l-ulema, hfz. Sulejman-ef. Šarac.

Uvod

Dva su se važna događaja za muslimane Bosne i Hercegovine sinhrono odvijala u prvoj deceniji 20. stoljeća. Prvi je najava i molba tadašnjeg reisu-l-uleme Bosne i Hercegovine, Mehmeda Teufik-ef. Azabagića, za njegovim penzionisanjem², a drugi je ulazak muslimana Bosne i Hercegovine u treću, ujedno i posljednju, fazu pregovora sa Zemaljskom vladom oko donošenja *Statuta za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova*. U ovoj posljednoj fazi predstavnici muslimanskog autonomnog pokreta sa Zemaljskom vladom rješavali su pitanja u vezi s nadležnostima oko dodjele menšure reisu-l-ulemi, ustrojstvima šerijatskih sudova i utvrđivanja djelokruga njihove djelatnosti, potom pitanja iz domena imovinsko-pravnih odnosa koja su se javila kao središnji problem u završnici pregovora. Sporazum je postignut do prve polovine 1909. godine, kada su "austrijski ministar-predsjednik (7. aprila) i ugarski ministar-predsjednik (9. aprila) dali svoju saglasnost na predloženi muslimanski Statut".³ Zvanično je Statut proglašen 1. maja 1909. godine, čime je "formalno-pravno okončana dotadašnja borba Muslimana za uspostavu vjerske i vakufsko-mearifske autonomije."⁴

Odmah po donošenju Statuta, 1. maja 1909. godine u posjetu poglavaru zemlje barunu Marijanu Varešaninu pristigla je grupa muslimanskih uglednika na čelu s reisu-l-ulemom Mehmedom Teufik-ef. Azabagićem radi svečanog uručivanja zahvale povodom donošenja *Statuta za autonomnu upravu islamskih vjerskih, vakufskih i mearifskih poslova*. Tom prilikom reisu-l-ulema Azabagić je barunu Varešaninu poručio da "mi muslimani Bosne i Hercegovine kao najnoviji vjerni podanici Njegova Veličanstva, smatramo za svetu dužnost izraziti našu toplu zahvalu na milostivo podijeljenoj Previšnjoj sankciji islamske autonomije. Uslijed toga molimo Vašu Preuzvišenost, da milostivo blagoizvoli podastrijeti ovu našu skromnu zahvalnicu sa čuvstvima naše nepokolebive odanosti Previšnjemu prijestolu Njegovog Veličanstva našega premilostivog vladara! Neka Bog poživi u potpunom zdravlju Njegovo Veličanstvo cara i kralja Franju Josipa I. Živio!"⁵ U vrijeme dok su

2 Mustafa Spahić, Osman Lavić, *Reis Mehmed Teufik efendija Azabagić*, Sarajevo: Dobra knjiga, 2013, str. 125.

3 Nusret Šehić, *Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Svjetlost, 1980, str. 374.

4 Isto.

5 "Muslimanska deputacija kod poglavara zemlje", *Sarajevski list*, XXXII, br. 54 (5. maj 1909), str. 1.

svi prisutni oduševljeno pozdravljali govor reisa Azabagića, sa Žute tabije u Sarajevu ispaljen je “21 metak iz topova”, a na Carevoj džamiji istaknut “zeleni bajrak za molitvu.”⁶

Zahvaljujući reisu-l-ulemi Azabagiću na riječima zahvalnosti i lojalnosti, barun Varešanin je poručio muslimanskoj deputaciji da će mu biti “ugodna dužnost” da njihovu zahvalnicu podastre caru Franji Josipu I. U svome govoru Varešanin se dotakao i značaja samog Štatuta za muslimane Bosne i Hercegovine, ističući da oni zahvaljujući Štatutu mogu “nesmetano i sa uspjehom promicati svoje vjerske i prosvjetne interese i poslove.”⁷ Nadalje, kazao je da “ova nova uredba daje muslimanima daleko veća prava na vjersko-prosvjetnu samoupravu, nego što ih islamski svijet uživa u ma kojoj drugoj zemlji.”⁸

Gotovo u isto vrijeme dok je reisu-l-ulema Mehmed Teufik-ef. Azabagić upućivao čestitke austrougarskim vlastima u vezi sa usvajanjem spomenutog Štatuta, austrougarski car je odobrio Azabagićev zahtjev za penzionisanje, te ga razriješio dužnosti reisu-l-uleme, a Munib-ef. Korkutu, kao najstarijem članu Ulema-medžlisa, do konstituiranja novog Ulema-medžlisa povjereni su poslovi reisu-l-uleme.⁹ Nakon razrješavanja dužnosti reisu-l-uleme Azabagića, u Islamskoj zajednici su, prema odredbama *Štatuta*, uslijedili izbori u svim njenim organima, počevši od džematskih skupština, odbora i kotarskih povjerenstava, preko Vakufsko-mearifskog saborskog odbora, Vakufsko-mearifskog sabora, Ulema-medžlisa, Hodžinske izborne kurije i, na kraju, izbora kandidata za reisu-l-ulemu. Kada je u pitanju izbor reisu-l-uleme, Štatutom su predviđene posebne odredbe i formiranje posebno ustrojenog tijela za imenovanje kandidata za reisu-l-ulemu, o čemu će se više govoriti u nastavku.

Prvo zasjedanje Hodžinske izborne kurije

Prema novodonesenom Štatutu, za vrhovno rukovodstvo i upravu vjerskih poslova u Bosni i Hercegovini zadužen je Ulema-medžlis kojeg su činili reisu-l-ulema (predsjedavajući) i četiri člana (sa sjedištem u Sarajevu), a sve ih kandiduje Hodžinska izborna kurija koja se sastojala od 30 članova. Mandat Hodžinske izborne kurije trajao je tri godine i u njenoj nadležnosti je bilo pravo da razriješi dužnosti spomenute zvaničnike ukoliko utvrdi da je neko od članova Ulema-medžlisa ili pak reisu-l-ulema izgubio potrebne kvalifikacije predviđene Štatutom. Imenovanje članova Ulema-medžlisa bilo je u nadležnosti zajedničkog ministarstva finansija, a reisu-l-ulemu, između tri kandidata

6 Isto.

7 Isto.

8 Isto.

9 M. Spahić, O. Lavić, *Reis Mehmed Teufik efendija Azabagić*, str. 127.

izabrana od strane Hodžinske izborne kurije, imenovao je austrougarski vladar, dok mu je menšuru dodjeljivao carigradski mešihat.¹⁰

U skladu s odredbama Štatuta, u novembru 1909. godine, u vrijeme kada je biran potpredsjednik, članovi i predsjednik Vakufsko-mearifskog sabora,¹¹ izabrani su istovremeno i članovi Hodžinske izborne kurije sa zadatkom da izaberu trojicu kandidata za reisu-l-ulemu i članove Ulema-medžlisa.¹² Izbori članova Hodžinske kurije u tadašnjoj štampi ocijenjeni su kao “odsudan momenat koji će imati velikog uticaja na budućnost našega milleta.”¹³ Analizirajući moguće kandidate za reisu-l-ulemu, u svome tekstu “Pred izbore naše uleme” list *Musavat* je Hodžinskoj izbornoj kuriji skrenuo pažnju na bosanske muslimanske intelektualce koji su razasuti po cijelom islamskom svijetu, a isti su obrazovani i spremni te “vrše svoje dužnosti na najvećim alimskim mjestima u Turskoj.”¹⁴ U tom kontekstu, *Musavat* Hodžinskoj kuriji preporučuje Ali Rušdi-ef. Kapića¹⁵ kao kandidata za reisu-l-ulemu, jer je,

10 O proceduri imenovanja i nadležnosti Hodžinske izborne kurije, Ulema-medžlisa i reisu-l-uleme vidi: *Štatut za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova*, Sarajevo: Zemaljska štamparija, 1909, str. 60-72; Adnan Jahić, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918-1941)*, Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, Islamska zajednica u Hrvatskoj – Medžlis Islamske zajednice Zagreb, 2010, str. 111-120.

11 Na sjednici održanoj 22. novembra 1909. godine za potpredsjednika Vakufsko-mearifskog sabora izabran je Mahmut-beg Fadilpašić, za članove sabora izabrani su: Mustaj-beg Halilbašić za sarajevsko okružje sa 22 glasa, Ahmed-ef. Šehović za mostarsko okružje sa 21 glasom, Emin-ef. Brka za banjalučko okružje sa 19 glasova, Šefkija Gluhić za tuzlansko okružje sa 22 glasa, Rifat-beg Sulejmanpašić za okružje travničko sa 23 glasa i Vasif-beg Bišćević za okružje bihaćko sa 25 glasova. Drugu sjednicu Vakufsko-mearifski sabor održao je odmah sutradan, 23. novembra 1909, pod predsjedavanjem Mahmut-bega Fadilpašića. Na dnevnom redu se našlo pitanje izbora vakufsko-mearifskog direktora. Nakon što su glasovnice podijeljene i glasovi prebrojani, Mahmut-beg Fadilpašić obavijestio je prisutne da je za direktora vakufsko-mearifske uprave izabran Šerif-ef. Arnautović. Vidi: “Vakufsko-mearifski sabor otvoren”, *Musavat*, IV, br. 51/1909, str. 2.

12 “Pred izbore naše uleme”, *Musavat*, IV, br. 46 (6. novembar 1909), str. 1.

13 Isto.

14 Isto.

15 Ali Rušdi-ef. Kapić rođen je 1858. godine u Počitelju, gdje je stekao početno obrazovanje. Srednje i visoko obrazovanje (učiteljsku školu i pravni fakultet) završio je u Istanbulu. Službovao je prvo kao učitelj ruždije, zatim kao profesor učiteljske škole, a onda kao vilajetski inspektor. Nakon toga počinje se baviti pravnom službom i služi kao sudac, državni tužilac, predsjednik suda u različitim dijelovima Osmanskog Carstva, poput Istanbula, Bejruta, Damaska, Soluna... Po povratku u Bosnu, Kapić je 18. aprila 1924. godine imenovan za profesora šerijatskog prava i akaida na Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu, gdje ostaje sve do svoje smrti 25. aprila 1934. godine. Ali Rušdi Kapić je ostao upamćen kao veliki borac protiv aneksije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske Monarhije. O Kapiću i njegovoj borbi protiv aneksije Bosne i Hercegovine vidi više: Kemal Bašić, “Neka djela o Bosni i Hercegovini objavljena u osmanskoj imperiji u

prema pisanju ovoga lista, Kapić “jedan megju prvim stambolskim alimima.”¹⁶

Hodžinska izborna kurija je 28. novembra 1909. godine održala sjednicu na kojoj je izabrala i predložila upravo Ali Rušdi-ef. Kapića, Ali Fehmi-ef. Džabića¹⁷ i hafiza Sulejman-ef. Šarca kao kandidate za reisu-l-ulemu.¹⁸ Nедуго nakon što je Hodžinska kurija objavila imena kandidata za reisu-l-ulemu, u tekstu pod naslovom “Dokle ćemo tako...?” list *Bošnjak* je izbor spomenute trojice kandidata okarakterisao kao “blamažu” svih bosanskih muslimana. Na stranicama *Bošnjaka* čitamo da su članovi hodžinske kurije bili “slijepi kod očiju, kad su rečene birali”, te da je njihov izbor samo još jedan od dokaza da bosanski muslimani još uvijek nisu “zreli za ustavni život, te da ne znaju raditi ni po odobrenim štatutima, a kamoli šta drugo.”¹⁹

Po ocjeni spomenutog lista, izbor Ali Rušdi-ef. Kapića i Ali Fehmi-ef. Džabića se protivi odredbi Štatuta po kojoj reisu-l-ulema mora biti nastanjen u Bosni i Hercegovini, a spomenuta dvojica kandidata “nijesu više nikako pripadnici ovih zemalja, oni su već dulje vremena podanici turske carevine, koji se dapače i u državnoj službi nalaze.”²⁰ Osim toga, “odakle da se biraju tugji podanici, kada mi imamo svojih ljudi, koji su za to mjesto dorasli”²¹, pita se *Bošnjak*. U svojoj ocjeni predloženih kandidata za reisu-l-ulemu *Bošnjak* je posebno bio kritičan prema Ali Rušdi-ef. Kapiću, spočitavajući mu da je tokom 1908. godine napisao brošuru protiv anektiranja Bosne i Hercegovine od strana Austro-Ugarske Monarhije. Svoj prigovor, premda nešto blaži, na izbor kandidata za reisu-l-ulemu *Bošnjak* iznosi i na račun trećeg kandidata, hafiza Sulejman-ef. Šarca. Prema pisanju ovog lista, hafiz Šarac je “bio ovdašnji činovnik i to visoki činovnik, ali je svojim nepromišljenim ispadom

periodu 1876.-1914.“, *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, LXXV, br. 5-6/2013, str. 442-443.

16 “Pred izbore naše uleme”, str. 1.

17 Ali Fehmi-ef. Džabić rođen je u Mostaru 1853. godine. Aktivno je bio uključen u borbu muslimana Bosne i Hercegovine za vjersko-prosvjetnu autonomiju, bio je profesor u Roznamedži Ibrahim-ef. medresi u Mostaru, mostarski muftija i profesor arapskog jezika i književnosti na istanbulsom univerzitetu Dār al-Funūn. Umro je u Istanbulu 12. augusta 1918. godine. O biografiji Ali Fehmi-ef. Džabića vidi: A. Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, str. 144; Lejla Gazić, “Ali-Fehmija Džabić kao kritičar klasične arapske poezije”, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 35/1985, Sarajevo, 1986, str. 29-50; Alija Nametak, “Marginalije o životu i radu Ali-Fehmi-efendije Džabića”, *Anali Gazi Husrevbegove biblioteke*, knjiga IV, 1976, str. 187-199; Ibrahim Mehinagić, “U spomen velikom merhumu Ali Fehmi-efendiji Džabiću”, *Glasnika VIS-a*, VII, br. 1-3/1956, str. 22-30.

18 “Izbor reis-el-uleme i ostalih članova rijaseta“, *Musavat*, br. 53 (1. decembar 1909), str. 3.

19 “Dokle ćemo tako...?“, *Bošnjak*, XIX, br. 47 (11. novembar 1909), str. 1.

20 Isto.

21 Isto.

– što je Tursku predpostavljao Monarhiji – učinio, da je službe riješen²² i da su mu sva odlikovanja oduzeta. Pa znajući mi to sve, opet ga biramo – premda u duši ne gojimo nikakve nade, da bi on kao takav bio od Njegova Veličanstva za reisu-l-ulemu biran.”²³

S druge strane, list *Musavat* je stao na stranu Ali Rušdi-ef. Kapića i Fehmi-ef. Džabića kao predloženim kandidatima za reisu-l-ulemu. U tom kontekstu *Musavat* piše da su vijesti o njima dvojici kao stranim državljanima netačne, da su njih dvojica bosanski državljani kao i prije aneksije, te da je austrougarska vlast „šutke prešla“ preko pravila i običaja da svaka država koja anektira drugu državu ima pravo da pozove državljane „koji su u tugjini, da se povrate i da prime državljanstvo osvojiteljice, pa ako se u stanovitom roku ne povrate, onda prestaju biti državljani.“²⁴ Naprotiv, u slučaju Kapića i Džabića, Austro-Ugarska „niti je poslala kakav proglas, niti je koga pozvala“²⁵, pa prema tome njih dvojica su bosanski državljani i kao takvi mogu biti birani za reisu-l-ulemu, zaključuje *Musavat*.

I pored gore spomenutih protivljenja bosanskih intelektualaca okupljenih oko lista *Bošnjak* u vezi s predloženim kandidatima za reisu-l-ulemu, prvo zasjedanje Hodžinske izborne kurije sazvano je 28. novembra 1909. godine. Na sjednici je za izbor reisu-l-uleme utvrđena jedna lista, kada je prilikom prvog glasanja hfz. Sulejman-ef. Šarac osvojio najveći broj glasova, ukupno 28, zatim Ali Fehmi-ef. Džabić – 25 glasova i Ali Rušdi-ef. Kapić – 23 glasa. Na drugom glasanju kandidati s najvećim brojem glasova ostali su isti, s tim da je poredak bio nešto izmijenjen, tako da je Kapić dobio najveći broj glasova, ukupno 27, zatim Džabić – 26 glasova i hfz. Šarac – 25 glasova.²⁶

Međutim, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu poništila je predloženi izbor spomenute trojice kandidata za reisu-l-ulemu, pravdajući svoju odluku činjenicom da su Kapić i Džabić turski državljani.²⁷ U tekstu pod

22 Hfz. Sulejman-ef. Šarac je, zajedno sa Munib-ef. Korkutom i Salih-ef. Alajbegovićem, krajem 1907. godine objavio čuveni *Takrir* u kojem je osporio nadležnost austrougarskog cara u vezi s imenovanjem reisu-l-uleme. U januaru 1908. godine spomenuta trojica autora su objavili dodatno pojašnjenje u vezi sa Takrirom. U njemu su nedvosmisleno istakli da je imenovanje reisu-l-uleme, muftija, kadija i hatiba isključivo pravo halife. Zbog ovog stava Zemaljska vlada je hfz. Šarca suspendirala s položaja vrhovnog šerijatskog sudije. Vidi: „Izjave Šarca, Korkuta i Alajbegovića datirane 01. januara 1908. godine“, *Katalog regesti rasutih dokumenata i arhivalija na bosanskom u Gazi Husrevbegovoj biblioteci*, registrirala i obradila Azra Gadžo Kasumović, A-446/B (A-3470/TO).

23 “Dokle ćemo tako...” str. 1.

24 “Izbor reis-el-uleme i ostalih članova rijaseta“, str. 3.

25 Isto.

26 H. Fejzulah Hadžibajrić, “Nekoliko zabilješki hadži Salih ef. Gaće“, *Glasnik VIS*, XXXV, br. 9-10/1972, str. 429-430.

27 “Izbor reis-el-uleme“, *Musavat*, br. 52 (27. novembar 1909), str. 4.

naslovom „Izbor Kapićev i Džabićev vraćen“, *Musavat* je burno reagovao na ovu odluku Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu. U uvodnom dijelu teksta autori okupljeni oko lista *Musavat* pišu kako ih nije iznenadila spomenuta odluka, jer su nakon izbora ovih kandidata, odmah sutradan sve službene i poluslužbene vladine novine „proricale da bosanska vlada ne može i ne smije potvrditi za reisu-l-ulemu tugjeg državljanina.“²⁸ U tom kontekstu *Musavat* je posebno oštro kritikovao listove *Muslimanska svijest* i *Bošnjak*, naglašavajući da su to listovi koji, iako na sebi nose „makar imena muslimana“²⁹, pišu i rade po instrukcijama vlade protiv volje i želje svih bosanskih muslimana. Pored toga, *Musavat* oštro osuđuje bosansku vladu jer nije prihvatila želju „600.000 bosanskih i hercegovačkih muslimana“, koji su dali svoj slobodan glas Kapiću i Džabiću, kao našim zemljacima i alimima čije se zasluge za dobrobit bosanskih muslimana ne mogu poreći.³⁰

Alija Nametak je, pišući o Ali Fehmi-ef. Džabiću, iznio mišljenje da je Hodžinska kurija vjerovatno znala da austrougarske vlasti neće prihvatiti izbor spomenute trojice kandidata za reisu-l-ulemu (posebno kandidaturu Džabića i Kapića), ali da ipak Kuriji treba odati priznanje jer su „gotovo svi njezini članovi imali toliko građanskih hrabrosti da predlože za to najviše vjersko dostojanstvo muslimana u Bosni i Hercegovini, trojicu opozicionalaca, a dvojicu od njih: Džabića i Kapića, političkih emigranata u Turskoj, koji su se i pisanim djelima borili protiv okupatorske Austro-Ugarske.“³¹

Ponovljeni izbori za reisu-l-ulemu Bosne i Hercegovine

Nakon što su poništeni prvi izbori za reisu-l-ulemu, Hodžinska izborna kurija je zakazala sjednicu za 11. januar 1910. godine, s ciljem izbora i utvrđivanja imena trojice kandidata za reisu-l-ulemu. Zasjedanje Hodžinske kurije trajalo je pet dana,³² a na ponovljenim izborima predloženi su, na temelju broja dobivenih glasova, sljedeći kandidati:

1. Hafiz Sulejman-efendija Šarac, bivši šerijatski sudija u Sarajevu, izabran sa ukupno 28 glasova;

2. Hadži Osman-efendija Precić, bivši šerijatski sudija u Tuzli, izabran sa 21 glasom;

3. Hilmi efendija-Hatibović, šerijatski sudija iz Sarajevu, izabran sa 16 glasova.³³

28 “Izbor Kapićev i Džabićev vraćen“, *Musavat*, IV, br. 59 (23. decembar 1909), str. 1.

29 Isto.

30 Isto.

31 A. Nametak, „Marginalije o životu i radu muftije Ali-Fehmi-efendije Džabića“, str. 198.

32 H. F. Hadžibajrić, “Nekoliko zabilježki hadži Salih ef. Gaće“, str. 430.

33 Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABiH), Fond Zajedničko ministarstvo finansija (ZMF), Burianov izvještaj – izbor kandidata za reisu-l-ulemu Bosne i Hercegovine,

U izvještaju o kandidatima za reisu-l-ulemu, upućenom ministru vanjskih poslova Alojzu Erentalu, zajednički ministar finansija Istvan Burian ističe da su hadži Osman-efendija Prčić i Hilmi-efendija Hatibović „veoma dostojni i časni, ali nakon uvida kompetentnih muhamedanskih krugova utvrđeno je da spomenuta dvojica ne posjeduju dovoljno teološkog znanja i šerijatsko-pravnog iskustva, koje se zahtijeva od duhovnog poglavara jedne konfesije sa toliko mnogo sljedbenika u državi.“³⁴ Za razliku od Osman-ef. Prčića i Hilmi-ef. Hatibovića, Burian u izvještaju izdvaja hfz. Sulejman-ef. Šarca kao kandidata koji posjeduje „sve potrebne kvalitete za ovaj visoki duhovni položaj.“³⁵

Interesantno je spomenuti da su imami i muderrisi Mostara, prije nego što je Hodžinska kurija na svojoj sjednici izabrala spomenutu trojicu kandidata, uputili protest Zemaljskoj vladi, Ulema-medžlisu i Hodžinskoj kuriji protiv Hilmi-ef. Hatibovića kao kandidata za reisu-l-ulemu. U svome protestu mostarska ulema³⁶ je istakla da Hatibović nema „višeg obrazovanja u vjerskim znanostima, pošto osim kadijske škole u mektebi-nuvabu u Sarajevu nikakve škole svršio nije, niti je izvan Bosne i Hercegovine više obrazovanje uživao“,³⁷ te kao takav ne posjeduje potrebne kvalifikacije za reisu-l-ulemu utvrđene Statutom za vjersko-prosvjetnu autonomiju. Osim toga, Mostarci su mišljenja da se Hatibović ne može baviti vjerskim znanostima niti se svojim naučnim radom može istaknuti u islamskom svijetu jer ne poznaje dovoljno arapski jezik.³⁸

U spomenutom izvještaju, pored osnovnih biografskih podataka, ministar Burian nije zaboravio spomenuti da je hfz. Sulejman-ef. Šarac 1908. godine smijenjen s pozicije vrhovnog šerijatskog sudije zbog „neprimjerenog stava u toku pregovora o vjersko-prosvjetnoj autonomiji muhamedanaca“, ali ipak dodaje da hfz. Šarac „od tada živi potpuno povučeno i ponaša se korektno u svakoj interakciji.“³⁹

Osim toga, u Burianovom izvještaju hfz. Šarac se opisuje kao osoba koja posjeduje „generalno priznato i veoma dobro teološko obrazovanje i učenost,

318/1910. Zahvaljujem se kolegi Nedimu Kadriću na pomoći prilikom prijevoda dokumenta sa njemačkog jezika.

34 Isto.

35 Isto.

36 Protest je potpisalo ukupno 28 imama i muderrisa, a među potpisnicima protesta našli su se: Alajbegović Hadži Salih, Kurt Hadži Muhamed, Lakišić Hasan Hilmi, Džabić Sulejman, Puzić Hamza Sulejman, Fejić Ibrahim... Vidi više: „Protest“, *Bošnjak*, XX, br. 5 (28. januar 1910), str. 2.

37 „Protest“, str. 2; „Mostarci i izbor Hatibovića“, *Bošnjak*, XX, br. 4 (21. januar 1910), str. 3.

38 „Protest“, str. 2.

39 ABiH, Burianov izvještaj... 318/1910.

samostalan je, energičan i čvrstog karaktera, pristojno (učtivo) se odnosi prema drugima, te je besprijekornog moralnog i građanskog načina života. Kao rezultat njegove dugogodišnje šerijatsko-pravne karijere, Šarac posjeduje i praktična iskustva poželjna za funkciju reisu-l-uleme.⁴⁰

Spomenute osobine hfz. Šarca, zatim "okolnosti, jednoglasni izbor od strane izborne kurije, kao i generalno raspoloženje u muhamedanskom narodu su me ubijedile da podržim kandidaturu Šarca unatoč spomenutoj disciplinskoj mjeri",⁴¹ zaključuje ministar Burian.

Analizirajući tadašnje periodične publikacije uočavamo da slična zapazanja čitamo i na stranicama lista *Bošnjak*; tako autori okupljeni oko ovog lista pišu: „Mi se ovome izboru i potvrdi veselimo, jer smo uvjereni, da na to visoko mjesto dolazi čovjek, koji istom potpuno odgovara, te ovim unaprijed čestitamo g. H. Sulejman ef. Šarcu, nadajući se, da će svojom naukom i svojom poznatom zauzetnošću mnogo učiniti za dobro i blagostanje našeg dosta zapuštenog i razdvojenog naroda.”⁴² *Sarajevski list* povodom vijesti o imenovanju reisa Šarca donosi opsežnu biografiju hfz. Šarca,⁴³ dok *Musavat*, očigledno nezadovoljan zašto za reisu-l-ulemu nisu izabrani Ali Rušdi-ef. Kapić ili Ali-beg Firdus, samo u jednoj rečenici donosi informaciju o imenovanju reisu-l-uleme hfz. Šarca.⁴⁴

Poglavar Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu Marijan Varešanin je u svom dopisu upućenom Ulema-medžlisu zvanično obavijestio njegove članove da je „njegovu c. i kr. Apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo Previšnjim rješenjem od 4. februara o. g. najmilostivije naimenovati bivšeg vrhovnog šerijatskog suca Hafiz Sulejman ef. Šarca reis-ul-ulemom za Bosnu i Hercegovinu.”⁴⁵ Varešanin je podsjetio u svome dopisu da je Hodžinska izborna kurija u skladu s odredbama Štatuta dužna sastaviti i uputiti molbu mešihatu u Carigradu radi izdavanja menšure novoizabranom reisu-l-ulemi hfz. Šarcu, te da će njegova svečana instalacija uslijediti tek nakon što dobije menšuru. Za članove Ulema-medžlisa izabrani su hafiz Mehmed-ef. Okić, tadašnji muderris u Gračanici, čijem se izboru usprotivilo stanovništvo Gračanice⁴⁶, zatim Omer-ef. Zukanović, učitelj ruždije u Banjoj Luci, te Ali-ef.

40 Isto.

41 Isto.

42 "Naš reis-el-ulema", *Bošnjak*, XX, br. 6 (4. februar 1910), str. 2.

43 „Nov Reis-ul-ulema“, *Sarajevski list*, I, br. 34 (9. februar 1910), str. 1.

44 „Imenovanje reis-el-uleme“, *Musavat*, V, br. 11 (9. februar 1910), str. 3.

45 Arhiv Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (Arhiv IZ), Fond Ulema-medžlis (UM), Imenovanje reisu-l-uleme i članova Ulema-medžlisa, kutija br. 1, 68/1910; ABiH, Fond ZMF, Carska povelja o imenovanju reisu-l-uleme hfz. Šarca, 318/1910.

46 Povodom imenovanja hafiza Mehmed-ef. Okića za člana Ulema-medžlisa, muslimani gračaničkog sreza uputili su Rijasetu molbu kojom se protiv njegovom odlasku u

Abdurezaković, šerijatski sudija u Kotor-Varoši i Mahmud-ef. Udžvarlić iz Dervente.⁴⁷

Hodžinska izborna kurija je 27. februara 1910. godine održala sjednicu s ciljem utvrđivanja teksta molbe i slanja iste na adresu carigradskog mešihata u vezi sa izdavanjem menšure reisu-l-ulemi hfz. Šarcu.⁴⁸ Molba je sastavljena, potpisana i poslata mešihatu u Carigradu početkom marta 1910. godine.⁴⁹ List *Musavat* je u svom 42. broju, datiranom 17. maja 1910. godine, obavijestio bosanske muslimane da je menšura reisu-l-uleme hfz. Šarca prispjela iz Carigrada, te da je Šarac otputovao u Beč, odakle će se za tri do četiri dana vratiti i nakon čega će se obaviti njegovo svečano imenovanje za reisu-l-ulemu Bosne i Hercegovine.⁵⁰

Car Franjo Josip I je svojim rješenjem od 8. juna 1910. godine imenovao poglavara Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine Marijana Varešanina svojim „Previšnjim komesarom za svečanu instalaciju reisu-ul-uleme Hafiz Sulejman ef. Šarca”, a svečanost je zakazana za 30. juni.⁵¹ U istom dopisu se od Ulema-medžlisa traži da svečanosti prisustvuju članovi Ulema-medžlisa, Vakufsko-mearifskog sabora, Hodžinske izborne kurije, zatim muallimi i učenici Šerijatske sudačke škole i sarajevskih medresa, a nešto kasnije je na adresu Ulema-medžlisa stigao dopis sa jasnim rasporedom svečanog ustoličenja reisu-l-uleme hfz. Šarca.⁵²

Poslije proučene dove u Carevoj džamiji, svečano ustoličenje novoizabranog reisu-l-uleme, uz prisustvo brojne vjerske i svjetovne inteligencije, održano je u Konaku 30. juna 1910. godine. U svojstvu komesara za ovu svečanost, Marijan Varešanin je pozdravio prisutne riječima: „Vrlo poštovana gospodo! Njegovo c. i kr. Apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je naimenovati bivšeg vrhovnog šerijatskog sudiju, uvaženog alima g. Hafiz Sulejman

Sarajevo. Molbu je potpisalo više od 500 muslimana Gračanice, a u njoj se, između ostalog, kaže: „Njegovim odlaskom našoj ehaliji će se nanijeti šteta koju nije moguće nadoknaditi, jer će medresa ostati bez svog poglavice koji je za vrijeme svog boravka kroz 10 god. u našoj medresi mnogoga na pravac izveo.“ Riječ je o šteti „koja se lahko nadoknaditi ne može osim sa ostatkom našeg omiljenog muderisa na istom mjestu.“ Vidi: Arhiv IZ, Fond UM, Molba muslimana gračaničkog sreza povodom imenovanja Mehmeda efendije Okića za člana Ulema-medžlisa, broj kutije 2, 269/1910.

47 Arhiv IZ, Imenovanje reisu-l-uleme..., 68/1910.

48 „Hodžinska izborna kurija“, *Musavat*, V, br. 15 (23. februar 1910), str. 3.

49 „Hodžinska kurija“, *Musavat*, V, br. 17 (2. mart 1910), str. 3.

50 „Menšura“, *Musavat*, V, br. 42 (17. maj 1910), str. 3.

51 Arhiv IZ, Fond UM, Instalacija reisu-l-uleme hfz. Sulejman-ef. Šarca, kutija br. 2, 223/1910.

52 Arhiv IZ, Fond UM, Raspored za svečanu instalaciju reisu-l-uleme Šarca, kutija br. 2, 223/1910; ABIH, Fond ZMF, Program svečanog ustoličenja reisu-l-uleme Šarca, 988/1910.

ef. Šarca Reis-ul-ulemom za Bosnu i Hercegovinu, te je – na zamolbu hodžinske izborne kurije – visoki mešihat u Carigradu izdao novom reis efendiji menšuru. Meni je vrlo drago, što mi je u dio pala velika čast, da kao komesar Njegova c. i kr. Veličanstva obavim inštalaciju Hafiz Sulejman ef. Šarca kao Reis-ul-uleme. Radujući se, što Vas, gospodo, vidim ovdje u tako velikom broju pri ovoj rijetkoj svečanosti, lijepo Vas pozdravljam.”⁵³

Nakon toga je uslijedilo čitanje teksta menšure i uručivanje iste reisu-l-ulemi Šarcu, koji je iskoristio priliku da se zahvali austrougarskom caru Franji Josipu na “naimenovanju na ovo časno” i, kako sam kaže, “teškim dužnostima skopčano dostojanstvo.” U svom nastupnom govoru novoizabrani reisu-l-ulema poručio je prisutnima da je “potpuno svjestan svoje visoke zadaće”, te smatra da će je odgovorno izvršavati samo ukoliko mu “u tome budu potpomagali njegovi drugovi, muftije, kadije, ulema, vakufska uprava i ostala braća Muslimani”⁵⁴, te ako mu i “visoka vlada bude u tome na ruku išla.”⁵⁵ U zaključku svoga govora, reisu-l-ulema je zahvalio austrougarskom caru Franji Josipu i na “očinskoj brizi” spram bosanskih muslimana, te mu je poželio sretan i dug život, što su prisutni s oduševljenjem pozdravili.⁵⁶

Tako su muslimani Bosne i Hercegovine, skoro deset mjeseci nakon što su austrougarske vlasti sankcionisale Štatut za autonomnu upravu vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova, dobili prvog reisu-l-ulemu biranog od strane naroda. Hafiz Sulejman-ef. Šarac prilikom izbora za reisu-l-ulemu imao je podršku u širim narodnim masama, zahvaljujući aktivnostima tokom borbe za vjersko-prosvjetnu autonomiju bosanskih muslimana, ali prije svega zahvaljujući svojoj učenosti i obrazovanju. Da je cijeli svoj život posvetio nauci i njenom proučavanju, najbolje svjedoče riječi Hamdije Kreševljakovića koji je za hfz. Šarca kazao da „ni u miru nije popuštao knjige, a kada mu je nešto prije smrti popustio vid, te nije mogao sam čitati, često bi došao u Gazi Husrev-begovu medresu direktoru Muhamed ef. Dizdaru, svome nekadašnjem đaku, da mu pogleda sad ovo sad ono mjesto u kojem arapskom djelu. Bezbroj stranica iz raznih arapskih djela znao je naizust i u tome nije mu bilo premca među našom ulemom.”⁵⁷

Njegovo imenovanje s posebnim oduševljenjem dočekali su stanovnici njegovog rodnog Stoca, koji su u tu čast, umjesto brzogjavne čestitke, uputili

53 “Svečana inštalacija reis-ul-uleme Hafiz Sulejman ef. Šarca u Sarajevu”, *Sarajevski list*, XXXIII, br. 156 (30. juni 1910), str. 2.

54 Isto.

55 Isto.

56 Isto.

57 H-Kvić, “Hafiz Sulejman ef. Šarac, *Narodna uzdanica – kalendar za 1937. godinu*, V, 1936, str. 174.

materijalnu pomoć Gajretu.⁵⁸ Čestitkama se pridružio i predsjednik Muslimske narodne organizacije (MNO) Ali-beg Firdus, na čemu mu je reisu-l-ulema posebno zahvalio, izrazivši nadu da će sa MNO i “njenim predstavnicima moći dosta učiniti i da će sve sile uprijeti da se to i izvede.”⁵⁹ Međutim, vrijeme je pokazalo da vodeća bošnjačka stranka nije krila svoje ambicije da “prati i ocjenjuje njegov rad i utječe na njegov status”,⁶⁰ što je rezultiralo nastajanjem sve veće pukotine između reisu-l-uleme i političkih predstavnika, a na koncu i ostavkom hfz. Šarca sa pozicije reisu-l-uleme 1912. godine. Ni Austro-Ugarska Monarhija, također, nije zaboravila opozicione stavove hfz. Šarca i njegovo potpisivanje *Takrira*, te je sve vrijeme „raznim zakulisnim igrama Monarhija prisiljavala reisa Šarca da podnese ostavku.“⁶¹ Austrougarske vlasti su uspjele ostvariti svoje ciljeve. U maju 1912. godine Hodžinska izborna kurija na svojoj sjednici donosi dvije rezolucije kojima se traži ostavka hfz. Šarca, a nakon ultimatumu Zemaljske vlade da hfz. Šarac u roku od osam dana mora podnijeti ostavku na poziciju reisu-l-uleme, on je to i učinio augusta 1912. godine.

Zaključak

Imajući u vidu ulogu i značaj institucije reisu-l-uleme u historiji Islamske zajednice, organizacija izbora za reisu-l-ulemu iznimno je značajan događaj. Već duže od jednog stoljeća, na prostorima Bosne i Hercegovine institucija reisu-l-uleme se brine ne samo o vjerskom, već i o kulturnom i društvenom životu Bošnjaka. Uloga reisu-l-uleme je bila od posebnog značaja u vrijeme kada je Bosna i Hercegovina, nakon pet stoljeća života pod okriljem Osman-skog Carstva, došla pod vlast Austro-Ugarske Monarhije. Bez svojih partija i političkih predstavnika, udruženja i drugih nacionalnih institucija, muslimani Bosne i Hercegovine su austrougarsku vlast dočekali gotovo bezidejno. Stoga je imenovanje prvog reisu-l-uleme i članova Ulema-medžlisa, 1882. godine, značilo i nastanak jedne institucije koja je u skladu sa svojim mogućnostima, uvjetovanim društveno-političkim okolnostima u kojima je djelovala, nastojala okupiti i očuvati nacionalne interese Bošnjaka.

Poput prvog i drugog reisu-l-uleme, Mustafe Hilmi-ef. Hadžimerovića i Mehmeda Teufik-ef. Azabagića, i treći po redu reisu-l-ulema u Bosni i Hercegovini, hfz. Sulejman-ef. Šarac, izabran je od strane Austro-Ugarske Monar-

58 “Mjesto brzozjavne čestitke”, *Musavat*, V, br. 14 (19. februar 1910), str. 3.

59 “Zakletva novoizabranog reis-el-uleme H. Sulejman ef. Šarca.”, *Musavat*, V, br. 49 (3. juni 1910), str. 1.

60 Adnan Jahić, “O imenovanju Džemaludina Čauševića za reisu-l-ulemu 1913. godine”, *Prilozi instituta za historiju*, Sarajevo, br. 41/2012, str. 63.

61 Ismet Bušatlić i dr., *100 godina Udruženja ilmije*, str. 81.

hije. Njegovo imenovanje uslijedilo je nakon usvajanja Štatuta za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova 1909. godine, čime su muslimani Bosne i Hercegovine dobili prvi sveobuhvatan pravni akt koji je uređivao organizaciju Islamske zajednice, a time i prvog reisu-l-ulemu koji je biran od strane naroda posredstvom posebno ustrojenog tijela – Hodžinske izborne kurije. Iako je spomenuti Štatut podrazumijevao autonomiju bosanskih muslimana u vjerskim i prosvjetnim pitanjima, on je sa sobom donio i određene mehanizme koji su imali za cilj zaštitu državnih interesa, odnosno, donio je autonomiju ograničenog tipa. Primjera radi, Štatutom je utvrđeno posebno izborno tijelo za izbor reisu-l-uleme i članova Ulema-medžlisa, ali je konačnu riječ pri njihovom imenovanju imao austrougarski kralj i car. On je bio taj koji je preko Zemaljske vlade imenovao, smjenjivao i određivao nadležnosti i krug djelovanja reisu-l-uleme, članova Ulema-medžlisa, Vakufsko-mearifskog odbora i drugih institucija unutar Islamske zajednice.

Tokom izbora za trećeg reisu-l-ulemu Bosne i Hercegovine, u skladu sa odredbama Štatuta Zemaljska vlada je poništila prve izbore jer je ocjenila da su kandidati Ali Rušdi-ef. Kapić i Ali Fehmi-ef. Džabić strani (turski) državljani, a na ponovljenim izborima, između trojice kandidata austrougarski car Franjo Josip I je 4. februara 1910. godine za reisu-l-ulemu imenovao hfz. Sulejman-ef. Šarca.

Kao što smo mogli vidjeti iz izvještaja ministra Buriana, hfz. Šarac je izabran za reisu-l-ulemu zahvaljujući svojoj učenosti i obrazovanju, ali i zbog podrške i poštovanja koje je uživao među bosanskohercegovačkim muslimanima. Međutim, na poziciji reisu-l-uleme hfz. Sulejman-ef. Šarac se nije dugo zadržao, jer mu austro-ugarske vlasti nisu zaboravile njegovo opozicione stavove tokom borbe bosanskih muslimana za njihovu vjersko-prosvjetnu autonomiju. Uz sve to, dodajmo i nastojanja vodeće bošnjačke stranke MNO da prati i ocjenjuje rad reisu-l-uleme hfz. Šarca, što je imalo za posljedicu nastanak sve većeg razdora između političkih predstavnika i reisu-l-uleme, a na koncu i ostavke hfz. Šarca sa pozicije reisu-l-uleme u augustu mjesecu 1912. godine.

On the appointment of hafiz Sulejman-ef. Šarac to the position of reisu-l-ulema of Bosnia and Herzegovina

Abstract

The enactment of the Statute for the autonomous administration of Islamic religious, endowment and related affairs in 1909 ended the long-standing struggle of Bosnian Muslims for the independent formation of their own religious and educational life. The sanctioning of the Statute by the Austro-Hungarian Emperor Francis Joseph meant, among other things, organizing and holding elections in all organs of the Islamic Community. Bearing in mind that the Statute brought with it special provisions and the formation of a specially established body for the appointment of the reisu-l-ulema, the Ministerial Election Curia, we deal with the issue of the election of the first reisu-l-ulema in Bosnia and Herzegovina in accordance with the established provisions of the Statute. The elections were followed with special attention in the press at that time. In this paper we tried to elaborate the texts and inscriptions of the then papers, which often promoted certain candidates on their pages. Also, the fact is that the first reisu-l-ulema elected according to the Statute, hafiz Sulejman-ef. Šarac, has not been the subject of previous research, and we believe that hafiz Šarac with his education, work, merit, and service, earns the attention of a special monograph. In the introductory part of the paper, we briefly referred to the first reactions of the high functionaries of the Islamic Community after the adoption of the Statute, which primarily refers to the reaction of the then-retired reisu-l-ulema Mehmed Teufik-ef. Azabagić. In the second part of the paper, i.e. its major part, attention is paid to the selection and appointment of the candidate for reisu-l-ulema and his appointment by the Austro-Hungarian Emperor Francis Joseph I.

Key words: Statute on Autonomy of Islamic Affairs, elections in Islamic Community, reisu-l-ulema, hafiz Sulejman ef. Šarac.